

5. Nemchenko V.V., Red`ko K.O., Kononenko V.A., Ivanchenkova L.V., Sklyar L.B., Tkachuk G.O., Xomutenko A.V., Xomutenko V.P. «Audy`t v Ukraini (Osnovy` derzhavnogo, nezalezhnogo, profesijnogo ta vnutrishn`ogo audy`tu)»./ Za red. prof.. Nemchenko V.V., Red`ko O.Yu., Pidruchny`k.-K.:Centr uchbovoyi literatury`, 2012.-536s.

6. Petrenko I. Sutnist` derzhavnoyi polity`ky` ta derzhavny`x cil`ovy`x programm / Petrenko I. // Viche: zhurnal Verxovnoyi Rady` Ukrainy`. – 2011. – #10. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.viche.info/journal/2566/>

7. Stefanyuk I.B. Do novoyi yakosti byudzhethnogo kontrolyu cherez audy`t efekty`vnosti / Stefanyuk I.B. // Finansovy`j kontrol`. – 2003. – # 2. – S. 9 – 14

8. Sukach O.M. Pry`ncy`py` klasyfikaciyi byudzhethny`x program miscevogo rivnya / O.M. Sukach.–[Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2009_24/articles/42_sykach.pdf

9. Sholojko A.S. Derzhavna finansova pidtry`mka sil`s`kogospodars`ky`x obslugovuyuchy`x kooperaty`viv v umovax zastosuvannya programno-cil`ovogo metodu byudzhethnogo finansuvannya / Sholojko A.S. // Oblik i finansy` APK: nauково-vy`robn`chy`j zhurnal. – 2011. – #2. – S.93 – 98.

Рецензент: Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету
8.09.2015

УДК 338.2(477) (1-04):339.92

Газуда Леся

**СКЛАДОВІ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ**

Дослідження присвячено аналізу результативності трансформаційних процесів соціально-економічного розвитку

Закарпатської області як прикордонного регіону. Наголошено на можливостях раціонального використання ресурсного потенціалу регіону, адаптації суб'єктів господарювання до умов ринкової економіки. Здійснено аналіз показників динаміки економічного, екологічного та соціального розвитку області. У процесі дослідження окреслено конкурентні переваги регіону в активізації туристично-рекреаційної діяльності, транскордонного співробітництва та передумов покращення еколого-економічної та соціальної ситуації у Закарпатті за всіма пріоритетними видами економічної діяльності на основі запровадження ідеї та принципів сталого розвитку, орієнтованого на оптимальне задоволення потреб населення усіх природно-економічних зон області, раціонального використання природних ресурсів, поліпшення агролісових екосистем, збереження рівноваги навколишнього середовища, забезпечення достатньої якості життя. Обґрунтовано основні шляхи реалізації стратегічних цілей перспективного розвитку області, як регіону соціально-орієнтованої ринкової економіки, регіону культури, рекреації та туризму, регіону інтенсифікації інноваційного розвитку, транскордонної співпраці і використання транзитного потенціалу прикордонних територій.

Ключові слова: трансформаційні процеси, транскордонне співробітництво, соціально-економічний розвиток, прикордонні території, види економічної діяльності, стратегічні цілі

Газуда Леся

СОСТАВЛЯЮЩИЕ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПОГРАНИЧНЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Исследование посвящено анализу результативности трансформационных процессов социально-экономического развития области как приграничного региона. Отмечено возможности рационального использования ресурсного потенциала региона, адаптации субъектов хозяйствования к условиям рыночной экономики. Осуществлен анализ показателей динамики экономического, экологического и социального развития области. В процессе исследования выявлены конкурентные преимущества региона в активизации туристско-рекреационной деятельности,

трансграничного сотрудничества и предпосылок улучшения эколого-экономической и социальной ситуации в Закарпатье за приоритетным видам экономической деятельности на основе внедрения идеи и принципов устойчивого развития, ориентированного на оптимальное удовлетворение потребностей населения всех природно-экономических зон области, рационального использования природных ресурсов, улучшения аграрных и лесных экосистем, сохранение равновесия окружающей среды, обеспечения достаточного качества жизни. Обоснованы основные пути реализации стратегических целей перспективного развития области, как региона социально-ориентированной рыночной экономики, региона культуры, рекреации и туризма, региона интенсификации инновационного развития, трансграничного сотрудничества и использования транзитного потенциала приграничных территорий.

Ключевые слова: трансформационные процессы, трансграничное сотрудничество, социально-экономическое развитие, пограничные территории, виды экономической деятельности, стратегические цели

Gazuda Lesya

ELEMENTS OF EFFICIENCY OF TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF BORDERING TERRITORIES

The study deals with the analysis of efficiency of transformational processes in social and economic development of Transcarpathian region as a bordering one. The possibilities of efficient use of resource potential of the region and adaptation of economic entities to market conditions are underlined. The analysis of indicators of economic, ecological and social development of the region was conducted. In the course of the study competitive advantages of the region in activation of tourist and recreational activity, cross-border cooperation and preconditions for improvement of ecological and economic, social situation in Transcarpathia are defined. They are defined according to all priority types of economic activity, basing on idea and principles of sustainable development, which are oriented at optimal satisfaction of needs of population of all natural and economic zones of the region, efficient use of natural resources, improving agro and forest ecosystems, preserving equilibrium of environment and

providing sufficient life level. The basic ways are substantiated for implementation of strategic goals of perspective development of the region as a region with socially oriented market economy, region of culture, recreation and tourism, region of intensification of innovative development, cross-border cooperation and use of transitive potential of bordering territories.

Key words: transformational processes, cross-border cooperation, social and economic development, bordering territories, types of economic activity, strategic goals.

Постановка проблеми. В умовах утвердження ринкової економіки реалізація трансформаційних процесів і структурної перебудови економіки країни, потребує нових підходів до обґрунтування напрямів управління просторовим розвитком адміністративних територій, забезпечення пошуку інструментів вирішення назрілих територіально-господарських, адміністративно-територіальних і соціально-економічних проблем розвитку країни та її регіонів. У цьому контексті обумовлюється необхідність здійснення наукового моніторингу соціально-економічного та екологічного стану і розвитку кожного з регіонів.

У Економічній енциклопедії відмічено, що економічний розвиток – процес функціонування та еволюції економічної системи у довготерміновому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів. Економічний розвиток характеризується зміною ринкової і виробничої кон'юнктури за тривалий час, впродовж якого значну роль відіграють інвестиційні, інноваційні, технічні і технологічні чинники розвитку економіки, а також чинники економічної власності та господарського механізму" [1, с. 468].

У зв'язку із зазначеним, особливої уваги потребує вивчення трансформаційних процесів становлення економіки регіонів, оцінювання їх соціально-економічного стану, обґрунтування перспектив розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми соціально-економічного стану і розвитку регіону в контексті реалізації трансформаційних процесів і структурної перебудови економіки, забезпечення її сталого розвитку досліджували

ряд науковців, зокрема В. Варцаба [2], М. Газуда, В. Ерфан [3], М. Лендел [4], М. Петровці [5], К. Сочка [6] та ін. Особливості прогнозування виробництва продукції рослинництва та його ресурсне забезпечення в Україні та її регіонах обґрунтовано у наукових працях С. Кваші, М. Льчука [7] та ін.

Реформуванню українського суспільства, проблемам реалізації трансформаційних процесів і структурної перебудови економіки України приділяють увагу багато науковців. Як вважають науковці В. Геєць та Б. Кваснюк, в умовах подальшого реформування українського суспільства найбільш складною проблемою є порушення балансу між основними напрямками перетворень, і першочерговим завданням стає створення механізмів синхронізації та узгодження трансформаційних змін. Науковці наголошують, що [8, с. 49]: "Для подолання соціальної кризи, труднощів і суперечностей, що виникли потрібне внесення суттєвих коригувань у практику проведення економічних реформ та систему державного управління економікою через зміну орієнтирів соціально-економічної стратегії. Соціальна стратегія має бути послідовно спрямована на створення цивілізованої соціальної ринкової системи господарювання, здатної органічно поєднати економічний і соціальних прогрес".

В умовах утвердження перехідної економіки в Україні гостро постала потреба забезпечити системну трансформацію економіки і суспільства в цілому, і зокрема, соціально-економічного розвитку "... в якому має відбутися, як необхідна умова, оптимальне сполучення різних форм власності з використанням ринкових механізмів господарювання, що є домінуючими у світі" [8, с. 51].

Постановка завдання. Цілі статті – здійснити аналіз тенденцій використання наявного потенціалу регіону, можливостей адаптації суб'єктів господарювання до умов ринкової економіки та обґрунтувати підходи до оцінювання результативності трансформаційних процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій.

Результати дослідження. Регіон Українських Карпат – специфічна територіальна система України, яка є складовою Східних Карпат, займає центральну частину Карпатської гірської системи і простягнулася своєрідною гігантською дугою протяжністю 1500 км. Утворюють її паралельні гірські хребти, що тягнуться з північного

заходу на південний схід. Ця система у структурно-орографічному відношенні поділяється на три частини: Західні, Східні та Південні Карпати. Протяжність Українських Карпат – 270 км, ширина 70-100 км, а в цілому їх загальна площа становить понад 3700 км², або ж 20% від загальної Карпатської гірської системи. Українські Карпати охоплюють усю територію Закарпатської та частково трьох областей України: 37,5 % - Івано-Франківської, 18,6 % Львівської та 15,8% Чернівецької [9, с.43]. Площа Закарпатської області становить 12,8 тис. км², або 2,1 % території України, вона є однією з найменших серед областей Західного регіону. Майже 80 % території області займають гори, серед яких найвища точка України – г. Говерла (2061 м) [10, с. 19].

Як зазначено в Стратегії економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року, і в оновленій Стратегії розвитку Закарпатської області до 2010 року, Закарпаття – економічно самодостатній, екологічно чистий, рекреаційно-туристичний центральноєвропейський прикордонний регіон України із збереженими та примноженими: унікальною природою, самобутньою культурою та історико-архітектурною спадщиною; з високою освіченістю та духовністю громадян і відродженими традиціями самоврядності громад. Край, в якому забезпечуються і підтримуються сталий розвиток, рівні можливості для всіх мешканців та безпека їх життєдіяльності, міжнаціональна злагода, гармонія між містом і селом; розвиток підприємництва та дружні і взаємовигідні зв'язки із сусідніми областями і країнами [11, с. 17].

За період незалежності України, в основних галузях промисловості і сільськогосподарського виробництва пройшли значні позитивні трансформаційні зрушення. Починаючи з 2006 р. в області спостерігається стабільна соціально-економічна ситуація. за останнє десятиріччя темпами вищими ніж в Україні в цілому, зростали обсяги промислового та сільськогосподарського виробництва, середньомісячна зарплата і створення нових робочих місць, надходження до бюджетів усіх рівнів. Швидкими темпами розвивалося мале підприємство.

За аналізований період в області створені нові виробництва, успішно працюють такі всесвітньовідомі компанії як ТОВ „Ядзакі Україна”, ТОВ „Джейжбіл Сьоркіт Юкрейн-Лімітед”, ТОВ „ВЕТ

Аутомотив”. ТОВ „Платі юкрейн лімітед” (виробництво електроустаткування до двигунів), ТОВ „Гроклін Карпати” (пошиття верху автомобільних сидінь), ТОВ „Фішер-Мукачево” та ТОВ „Бліцарт продукціон” (виробництво лиж), ТОВ „Петро Карбо Хем-Мукачево” (вантажні перевезення) ТОВ „ФЦА” (операції з нерухомим майном), „Шкода-Фольксваген-Ауді” (виробництво легкових автомобілів)

Промисловість, незважаючи на часткову втрату свого потенціалу (внаслідок трансформаційних процесів і реструктуризації підприємств), продовжує відігравати важливу роль в економіці Закарпаття. У загальному обсязі валової доданої вартості області промисловість становить шосту частину. В ній зосереджена третина основних фондів, більше чверті середньооблікової чисельності працюючих і виробляється 15,9 % тазової доданої вартості. У 2014 р. обсяг реалізованої промислової продукції становив 1151,8 млн.грн., або у 3,5 рази більше проти показника 2005 р. Провідними галузями промисловості в області є машинобудування – 40,8 % обсягу реалізованої продукції, виробництво автотранспортних засобів 21,2 %, виробництво комп’ютерів, електронної та оптичної продукції 15,9 %, виробництво харчових продуктів – 10,0 %, легка промисловість – 6,2 % слід додати, що легка і машинобудівна галузі працюють в основному на давальницькій сировині і частка яких у загальному обсязі виробництва становила 47,0 %.

За останні роки утверджується тенденція випереджаючого зростання обробної промисловості. Продукція обробних галузей становить 82,7 % усієї промислової продукції, причому в обробній промисловості 40,8 % припадає на машинобудування, ремонт і монтаж машин і устаткування, 12,3 % припадає на виготовлення виробів з деревини та виробництва меблів, 10,0 % на харчову промисловість.

Позитивна динаміка зростання промислової продукції зумовлена нарощуванням виробництва експортоорієнтованої продукції (легкових автомобілів, електричного та електронного устаткування, виробів з деревини, меблів, інших) та традиційної для області продукції – вина виноградного, коньяків, мінеральних вод, безалкогольних напоїв, соків фруктових та овочевих.

Провідне місце в економіці області займає сільське господарство, де створюється 14,0 % валової доданої вартості та

зосереджено 13,0 % основних фондів. У процесі аграрної і земельної реформи відбулися значні зміни у розподілі сільськогосподарських угідь та ріллі між різноукладними суб'єктами господарювання. Станом на 01.01.2015 р. у сільськогосподарських підприємствах зосереджено 42,7 тис. га сільськогосподарських угідь, а у господарствах населення – 359,6 тис. га, відповідно ріллі – 29,5 тис. га та 163,6 тис. га [10, с. 88].

В цілому у сільському господарстві функціонує 1131 підприємство, в тому числі 993 фермерських господарств, 89 господарських товариств та 24 приватних підприємств, і лише 6 державних підприємств, де зайнято 129,4 тис. осіб, 22,5 % економічного активного населення [10, с. 57, 77, 320]. Виробництво сільськогосподарської продукції здійснюють і 249,0 тис. господарств населення у аграрному секторі здійснено перерозподіл власності на землю і майно на користь селянських господарств, де виробляється 93,7 % валової продукції сільського господарства.

У рослинництві з 188,9 тис. га посівної площі, 88,1 тис. га зайнято зерновими і зернобобовими, 48,4 тис. га (25,6 %) картопля та овоче-баштанні, 46,4 тис. га (24,6 %) припадає на кормові, 6,0 тис. га (3,2 %) – технічні культури. В усіх категоріях господарств вироблено продукції рослинництва на суму 2199,9 млн. грн. (у постійних цінах 2010 р.), де значну частку займають картопля, овочі та баштанні культури (28,5 %) та зернові (9,0 %). Серед галузей тваринництва провідними є молочна, м'ясне скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво. у аграрному секторі сконцентровано 132 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 93,7 тис. корів, 280,1 тис. свиней, 150,1 тис. овець і кіз, 3270,1 тис. голів птиці. основна маса поголів'я худоби та птиці утримується у господарствах населення (близько 95,0%). У 2014 р. у всіх категоріях господарств вироблено продукції тваринництва на суму 2108,4 млн.грн., з яких 50,4 % виробництво молока. 59,7 тис. т м'яса (у забійній вазі) та 409,6 тис. т молока, 39,3 млн. шт. яєць і 205 тонн вовни [10, с. 81, 82, 119].

За останні роки господарювання в аграрному секторі регіону є прибутковим, рівень рентабельності операційної діяльності у 2014 р. становив 9,6 %. Закарпаття є одним з регіонів, що володіє унікальними умовами для розвитку садівництва та виноградарства, можливостями виробництва високоякісної продукції виноробства та коньяків, а також

екологічно чистої продукції продовольства.

Специфіка економіки Закарпатської області в тому, що майже у всіх сферах діяльності переважають малі та середні підприємства, які швидко пристосувалися до ринкових умов, сприяли трансформаційним процесам і структурній перебудові економіки, формуванню конкурентного середовища, зробили вагомий внесок у вирішення проблем зайнятості. В області господарською діяльністю займаються 298 середніх та 5322 малих підприємств, на яких зайнято 80,8 тис. осіб, свою діяльність здійснюють понад 33,0 тис. фізичних осіб-підприємців. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичними особами-підприємцями (2013 р.) становив 6951,2 млн. грн., або 18,8 % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг). Найбільш вагому роль малий та середній бізнес відіграє у таких сферах діяльності, як готелі та ресторани, торгівля, транспорт, будівництво, сільське господарство, перероблення сільськогосподарської продукції.

Серед пріоритетних напрямів соціально-економічного зростання області вагоме місце займає розвиток рекреаційно-туристичного комплексу. В області функціонують 20 санаторіїв та 40 закладів відпочинку, в яких налічується 6,6 тис. ліжок/місяць максимального розгортання, здійснюють свою діяльність 74 суб'єкти туризму. Кількість сільських садиб для зеленого туризму зросла до 240 од. За останні роки введено в дію новозбудовані туристично-готельні заклади високого рівня, які за короткий проміжок часу завоювали прихильність відвідувачів: бази відпочинку „Воєводино” (Перечинський район), „Ельдорадо”, готель „Фортуна” (Свалявський район), готель-ранчо „Золота гора”, готель „Камелот” (Ужгородський район), готель „Гостинний дім”, „Унгварський”, чотиризіркові „Олд-Контіне́нт” та „Едуард” (м. Ужгород).

Забезпечення соціально-економічного розвитку регіону потребує активної інвестиційної та інноваційної політики у всіх галузях економіки. У 2014 р. капітальні інвестиції становили 2638,7 млн. грн., зростання порівняно з 2010 р. становить 19,6 %. Слід однак зазначити, що 41,3 % капітальних інвестицій вкладено за рахунок власних коштів підприємств та організацій, кошти іноземних інвесторів становили 16,3 млн. грн., або 0,6 %. Постає завдання активізації залучення коштів іноземних інвесторів.

У функціонуванні економіки області важливим є і вирішення гострих соціальних проблем. Незважаючи на позитивний природний приріст населення (2,8 на 1000 наявного населення), регіон має від'ємне сальдо міграції населення (-0,7), оскільки широко розвинена сезонна міграція: працездатне населення виїжджає на сезонні заробітки у країни ближнього зарубіжжя. Високим у регіоні залишається і рівень безробіття. За методологією МОП зазначений рівень у 2014 р. становив 9,2 % (53,1 тис. осіб безробітних). У соціальній сфері важливої уваги потребують медицина, житлове будівництво, заклади освіти і науки.

Аналіз показників розвитку (табл. 1) засвідчує, що за останні роки економіка Закарпатської області перейшла від тривалого спаду до певного економічного зростання

Таблиця 1

Показники економічного, екологічного та соціального розвитку Закарпатської області (розраховано за джерелами: [12, с. 29, 32, 85, 147, 191, 288, 303, 325, 403, 428, 468, 488; 10, с. 31-34; 2, с. 30, 68, 81, 109, 125, 134, 179-180, 300, 314-315, 384, 412, 468-470, 474])

Показники	2000	2005	2010	2013	2014	2014, % до:	
						2000	2013
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Стан економічного розвитку</i>							
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	2151	6700	15299	21400	20951	9,7 раза	97,9
Виробництво валової доданої вартості, млн. грн.	-	6215	14538	19876	x	x	x
Індекси продукції промисловості (% до попереднього року)	143,7	107,7	142,9	96,9	106,1	x	x
Індекси продукції сільського господарства (% до попереднього року)	108,3	99,2	97,1	102,5	99,9	x	x
Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млн. грн.	331,9	1114,6	2205,4	2645,8	2638,7	795,0	99,7
Кількість інноваційно-активних підприємств, од.	-	33	27	12	12	x	100,0
Експорт (товари і послуги) млн.дол.США	227,2	552,3	1156,6	1300,0	1382,8	608,6	106,4
Імпорт (товари і послуги) млн.дол.США	188,5	686,4	1348,6	2062,5	1734,6	920,2	84,2
<i>Стан екологічного розвитку</i>							
Викиди шкідливих речовин в атмосферу пересувними та стаціонарними джерелами, тис. т	40,7	50,6	87,3	69,1	60,5	148,6	87,6
Викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, кг/км ²	6,0	21,2	14,2	6,1	3,1	51,7	50,8
Розораність сільськогосподарських угідь, %	43,0	44,0	44,2	44,2	44,2	102,8	100,0
Порушено земель, тис. га	4,8	12,0	-	6,0	4,2	87,5	70,0
Внесено мінеральних добрив на 1 га удобреної площі (поживних речовин), кг	64	107	114	98	137	214,1	139,8
Забір води з природних водних об'єктів, млн. м ³	70	44	33	30	30	42,9	100,0
Відведено (скинуто) зворотних вод, млн. м ³	59	53	41	34	33	55,9	97,1

Продовж. табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8
Лісистість, %	56,8	56,8	56,8	56,7	56,7	99,8	100,0
Лісовідновлення, тис. га	2,2	2,7	2,2	2,9	3,2	145,5	110,3
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.	3,2	17,2	9,9	7,9	5,4	168,8	68,4
<i>Стан соціального розвитку</i>							
Природний приріст населення (на 1000 жителів), ‰	-0,5	-0,6	2,7	2,9	2,8	x	x
Рівень зайнятості населення, %	55,7	60,0	57,7	58,6	56,4	0,7 в.п.	-2,2 в.п.
Рівень безробіття населення, %	11,6	7,0	8,7	7,8	9,2	-2,4 в.п.	1,4 в.п.
Коефіцієнт злочинності, ‰	0,523	0,523	0,544	0,825	0,863	x	x
Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м ²	19,8	21,2	22,6	23,4	23,5	118,7	100,4
Забезпеченість населення (на 10 тис. осіб):							
- ліжками в лікарняних закладах од.	84,4	82,0	80,7	72,5	71,3	84,1	98,3
- лікарями усіх спеціальностей, осіб	40,6	42,1	42,0	41,1	40,4	99,5	98,3
- середнім медичним персоналом, осіб	103,1	104,1	92,2	87,2	87,0	84,4	99,8

У всіх сферах і видах економічної діяльності відбулися трансформаційні структурні і якісні зміни, утверджуються нові форми власності і господарювання, зроблено акценти на стимулювання залучення інвестицій, ефективне використання власного природно ресурсного потенціалу, створення конкурентного середовища через сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, що дозволило досягнути певної стабілізації в економіці регіону.

Узагальнюючим показником соціально-економічного розвитку є валовий регіональний продукт. Порівняно з 2005 р. у 2014 р. в області він зріс у 3,1 раза і досяг 20951 млн.грн. Однак, у розрахунку на 1 особу (2013 р.) він становив 17088 грн., що на 46,6 % менше середньоукраїнського показника. За аналізований період (табл. 1) стабілізувалися індекси приросту продукції промисловості та сільського господарства. Значно зросли капітальні інвестиції. Певні досягнення є в експорті товарів і послуг. У 2014 р. проти показника 2005 р. експорт зріс у 2,5 рази (на 830,5 млн. дол. США). Однак сальдо зовнішньоекономічної діяльності є від'ємним, оскільки у 2014 р. становило 351,8 млн. дол. США.

Закарпатська область є екологічно вразливим регіоном країни.

Територією області пролягають магістральні газопроводи які є серйозними забруднювачами навколишнього середовища. Щороку зростають викиди шкідливих речовин в атмосферу пересувними та стаціонарними джерелами.

Проблемою є висока розораність сільськогосподарських угідь, недостатньо вноситься органічних та мінеральних добрив. Недостатніми є заходи щодо лісовідновлення. У 2014 р. порівняно з 2005 капітальні інвестиції на охорону навколишнього середовища зменшилися у 3,2 раза. Значного поліпшення потребують показники соціального розвитку відображені у таблиці вище.

Наукові дослідження, розробки науковців і професіоналів-практиків засвідчують, що основними конкурентними перевагами соціально-економічного становлення і перспективного розвитку Закарпатської області, як транскордонного регіону є:

- вигідне географічне і геополітичне розташування території області;

- наявність унікальних природних, ландшафтних та рекреаційних ресурсів, можливості використання лісових ресурсів і полонинських угідь;

- розгалужена транспортно-логістична та телекомунікаційна мережа, можливості подальшого розвитку мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури;

- висока інвестиційна привабливість регіону;

- позитивні зрушення в господарській діяльності та економіці області в цілому, засади формування конкурентоспроможної та інноваційної економіки;

- засади розвитку конкурентоспроможного аграрного сектору регіону, можливості виробництва і реалізації екологічно чистої продукції;

- розвинутий економічний інтелект і менталітет населення (економічне мислення, економічна культура і психологія, відповідний рівень освіти і кваліфікації, фізичного та психологічного стану);

- висока культура господарювання, трудолюбивість населення, можливість реалізації усталених традицій і позитивних навиків населення;

- можливості забезпечення високого рівня розвитку людського потенціалу (наукового, інженерно-технологічного та менеджерського),

- володіння населенням мовами суміжних прикордонних країн;
- готовність економічно активного населення до ведення бізнесу, підприємницька активність населення;
 - активізація зовнішньоекономічних зв'язків, наявність і функціонування відповідно обладнаних численних пунктів пропуску на кордоні, малий прикордонний рух, можливості використання позитивного досвіду суб'єктів господарювання прикордонних регіонів суміжних країн;
 - успішна реалізація на теренах області спільних проектів господарської діяльності із зарубіжними партнерами, діяльність спільних підприємств;
 - можливості за діяння ресурсозберігаючих технологій;
 - розвиток альтернативних (поновлюваних) джерел енергії (доцільність будівництва міні гідроелектростанцій, вітряків з виробництва електроенергії, видобуток біологічного газу і т.д.);
 - активізація розвитку туристично-рекреаційної діяльності, можливості розвитку зеленого сільського туризму;
 - раціональне використання рекреаційно-оздоровчих об'єктів, запасів мінеральних вод, гірськолижних трас і витягів;
 - актуальність реалізації положень Концепції сталого розвитку Закарпаття (прийнятої у 2006 р.), виконання щорічних Програм соціально-економічного розвитку області, нової "Стратегії розвитку Закарпатської області до 2020 року";
 - можливості забезпечення інтегрованого (стратегічного і просторового) розвитку сільських і міських територій;
 - використання переваг транскордонного співробітництва, інтеграції та конвергенції господарських суб'єктів регіону у економічний простір прикордонних регіонів суміжних країн-членів Європейського Союзу;
 - використання переваг функціонування вільної економічної зони „Закарпаття” та території пріоритетного розвитку;
 - екологічні переваги регіону, порівняно низький рівень антропогенного забруднення навколишнього середовища.

Висновки. Перспективи розвитку економіки області вимагають інтенсифікації інноваційного розвитку регіону шляхом зміцнення інноваційного потенціалу на основі розробки та впровадження інновацій у розвиток пріоритетних галузей економіки,

створення умов для розширення внутрішнього й міжрегіонального ринків інноваційних продуктів і нових технологій. Основна увага при цьому повинна акцентуватися на створенні передумов покращення еколого-економічної та соціальної ситуації в Закарпатті, у всіх видах економічної діяльності на основі запровадження ідеї та принципів сталого розвитку, орієнтованого на оптимальне задоволення потреб населення усіх природно-економічних зон області, забезпечення достатньої якості життя, раціонального використання природних ресурсів, поліпшення агролісових екосистем і збереження рівноваги навколишнього середовища.

У процесі оцінки сучасних тенденцій розвитку прикордонного регіону доцільним є обґрунтування теоретико-практичних підходів щодо забезпечення збалансованого розвитку краю; парадигми гармонійного розвитку і раціонального використання сільськогосподарських, лісових та полонинських угідь в розрізі природно-економічних зон Закарпатської області – складових Карпатської гірської системи; моніторингу земле- та лісокористування; в регіональному зрізі виокремлення підходів до формування і відтворення аграрних та лісових ландшафтів.

Потребує обґрунтувань і подальший розвиток наукових положень стосовно ефективного планування і прогнозування функціонування аграрних і лісогосподарських підприємств, особистих селянських господарств населення, лісокористувачів з метою їх адаптації до ринкових умов, розробка і обґрунтування пропозицій щодо оцінки та ефективного використання ресурсного потенціалу сільського та лісового господарств у процесі управління цими сферами в розрізі природно-економічних зон області.

Література

1. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр "Академія", 2002/голова редакційної ради : Гаврилишин Б. Д. [та ін.]. Т. 1/ [відп. редактор Мочерний С. В.]. – 2002.– 864 с.
2. Варцаба В.І. Розвиток і підтримка малого бізнесу в регіоні/В. І. Варцаба// Науковий вісник УжНУ. – № 15. – 2004. – С.75-77.
3. Газуда М. В. Регіональні особливості продовольчого забезпечення : монографія / М. В. Газуда, В. Й. Ерфан. – Ужгород :

ФОП Бреза А. Е., 2011. – 296 с.

4. Лендел М.А. Аграрний сектор Закарпаття у транскордонному співробітництві: проблеми і перспективи/М. А. Лендел, Н. Ю. Ревта// Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. – № 20. – 2006. – С.55-60.

5. Петровці М.М. Стратегія соціально-економічного розвитку гірських районів Закарпаття// Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. – № 16. – 2004. – С.7-13.

6. Сочка К.А. Туристично-рекреаційна галузь Закарпаття у транскордонному співробітництві/К. А. Сочка// Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. – № 20. – 2006. – С.75-81.

7. Кваша С. М. Прогнозування виробництва продукції рослинництва та його ресурсне забезпечення в Україні / С. М. Кваша, М. М. Ільчук, І. І. Коновал, М. М. Федюшко. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2013. – 244 с.

8. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/за ред. акад. НАН України В. М. Геєця. – К. : Ін-т екон. прогнозів. Фенікс, 2003. – 1008 с.

9. Манівчук Ю.В. Екологічні системи аграрного виробництва в Карпатах/ Ю. В. Манівчук. – Ужгород: Закарпаття, 1996. – 276 с.

10. Статистичний щорічник Закарпаття за 2014 рік/ Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2015. – 495 с.

11. Стратегія економічного і соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. – Ужгород, 2006. – 48 с.

12. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012 рік/ Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2013. – 511 с.

1. Ekonomichna ency`klopediya : [u 3 t.]. – Ky`yiv : Vy`davny`chy`j centr "Akademiya", 2002/golova redakciynoyi rady` : Gavry`ly`shy`n B. D. [ta in.]. T. 1/ [vidp. redaktor Mocherny`j S. V.]. – 2002.– 864 s.

2. Varczaba V.I. Rozvy`tok i pidtry`mka malogo biznesu v regioni/V. I. Varczaba// Naukovy`j visny`k UzhNU. – # 15. – 2004. – S.75-77.

3. Gazuda M. V. Regional`ni osobly`vosti prodovol`chogo

zabezpechennya : monografiya / M. V. Gazuda, V. J. Erfan. – Uzhgorod : FOP Breza A. E., 2011. – 296 s.

4. Lendyel M.A. Agrarny`j sektor Zakarpattya u transkordonnomu spivrobitny`cztvi: problemy` i perspekty`vy`/M. A. Lendyel, N. Yu. Revta// Naukovy`j visny`k UzhNU. Seriya: Ekonomika. – # 20. – 2006. – S.55-60.

5. Petrovci M.M. Strategiya social`no-ekonomichnogo rozvy`tku girs`ky`x rajoniv Zakarpattya// Naukovy`j visny`k UzhNU. Seriya: Ekonomika. – # 16. – 2004. – S.7-13.

6. Sochka K.A. Tury`sty`chno-rekreacijna galuz` Zakarpattya u transkordonnomu spivrobitny`cztvi/K. A. Sochka// Naukovy`j visny`k UzhNU. Seriya: Ekonomika. – # 20. – 2006. – S.75-81.

7. Kvasha S. M. Prognozuvannya vy`robnny`cztva produkciyi rosly`nny`cztva ta jogo resursne zabezpechennya v Ukraini / S M. Kvasha, M. M. Il`chuk, I. I. Konoval, M. M. Fedyushko. – K. : NNCz “IAE”, 2013. – 244 s.

8. Ekonomika Ukrainy`: strategiya i polity`ka dovgostrokovogo rozvy`tku/za red. akad. NAN Ukrainy` V. M. Geyecya. – K. : In-t ekon. prognozuv. Feniks, 2003. – 1008 s.

9. Manivchuk Yu.V. Ekologichni sy`stemy` agrarnogo vy`robnny`cztva v Karpatax/ Yu. V. Manivchuk. – Uzhgorod: Zakarpattya, 1996. – 276 s.

10. Staty`sty`chny`j shhorichny`k Zakarpattya za 2014 rik/ Golovne upravlinnya staty`sty`ky` u Zakarpats`kij oblasti; za red. G. D. Gry`ny`k. – Uzhgorod, 2015. – 495 s.

11. Strategiya ekonomichnogo i social`nogo rozvy`tku Zakarpats`koyi oblasti do 2015 roku. – Uzhgorod, 2006. – 48 s.

12. Staty`sty`chny`j shhorichny`k Zakarpattya za 2012 rik/ Golovne upravlinnya staty`sty`ky` u Zakarpats`kij oblasti; za red. G. D. Gry`ny`k. – Uzhgorod, 2013. – 511 s.

***Рецензент:** Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету*

18.09.2015